

KEMALPAŞAZADE ve EBÜSSUÛD'UN GALATÂT DEFTERLERİ

Hayati DEVELİ*

Bir dil bilgisi terimi olarak kullanıldığında *galat*, dildeki ses bilgisi, şekil bilgisi, söz dizimi ve anlam bilgisi yanlışlarını ifade eder. Osmanlı aydınları tarafından bu dil bilgisi terimi önce Arapça unsurlardaki yanlışlar için kullanılırken daha sonra Farsça, Batı kökenli kelimeler ve hatta Türkçe unsurlardaki yanlışlar da “galat” kavramı içerisinde değerlendirilmiştir. Osmanlı aydınları neyin galat olduğunu tespit ederken daima aslı şekilleri göz önünde bulundurmuşlar, dilin iç işleyişini pek dikkate almamışlar, hatta galat şekillerin kullanılmasını bir cahillik addetmişlerdir. Tespit edilen galatlar, farklı hacimlerdeki eserlerde toplanmıştır. Biz bu çalışmada bu türden eserlerin tamamını “galatât defterleri” olarak anacağız.

Türkiye Türkçesi araştırmacıları galatat defterlerinin verdiği malzemeyi, bilhassa alıntı kelimelerin Türkçe’de geçirdikleri fonolojik, morfolojik ve semantik gelişmelerin takibi için bir kaynak olarak kullanmaktadırlar. Bugüne kadar yapılan çalışmaların¹ ortaya koyduğuna göre “galat” konusunda Türkiye’de yazılan ilk eser Şeyhülislâm Kemalpaşazade’nin *et-Tenbih ‘alâ-galati’l-câhil ve’n-Nebih* veya *Risâle-i Sakatât-ı Avâm* gibi adlarla kaydedilen Arapça eseridir. Kemalpaşazade’nin bu eseri kendisinden sonrakilere bir örnek ve temel kaynak teşkil etmiş, daha sonra yazılan konuyla ilgili her eserde aslında Kemalpaşazade’nin eseri genişletilmiştir.

Galatât ile ilgili ikinci eser Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi’nin *Sakatât-ı Avâm* veya *Galatât-ı Avâm* veya *Risâle fi tashihî'l-elfâzi'l-mütedâvile beyne'n-nâs* adlarıyla kaydedilen küçük risalesidir. Ebüssuûd Efendi bu eserinde temel olarak Kemalpaşazade’nin eserini almış, ona bazı ilâvelerde bulunmuştur. Bir önemli fark da Ebüssuûd Efendi’nin eserinin Türkçe olmasıdır.

* Yard. Doç. Dr., İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹ Galat’ın bir dil bilgisi alanı olarak gelişmesi ve bu konuda yazılan eserler ve bibliyografya hakkında Kaçalın’e; konu hakkında yazılan belli başlı bir kaç eserin malzemelerinin tasnif edilerek değerlendirilmesi için Kültürel’a; söz konusu eserlerde verilen malzemenin dil yanlışları açısından tasnifi ve değerlendirilmesi için Toparlı 1996 ve Yavuz’a bakılabilir.

Bu makalede, kendilerinden sonra gelenlere bir yol açan ve örnek teşkil eden bu iki büyük şeyhülislâmın risalelerinin metni ortaya konulacak ve bir arada değerlendirilecektir. Kemalpaşazade'nin eseri Arapça olduğu için burada onun Türkçe tercümesini latin alfabesine çevirerek vereceğiz. Ebüssuûd Efendi'nin eseri ise Türkçe'dir. Bu eserin, ihtiva ettikleri malzeme bakımından birbirini tamamlayan üç nüshasını karşılaştırarak tenkitli metnini ortaya koymaya çalışacağız. Makalenin sonunda her iki eserin verdiği malzemenin alfabetik bir listesini vereceğiz. Buraya söz konusu kelimelerin bilhassa Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden birkaçında tespit edebildiğimiz örneklerini de dahil edeceğiz. Böylece söz konusu galatların Türkiye Türkçesinde oldukça eski olduğu görülebilecektir.

1. Galat konusundaki ortak özellikler:

Her iki müellifin de, dil bilgisi alanı olarak, *galat* konusunda ortaya koydukları risaleler, Osmanlı aydınlarının dil anlayışları hakkında bir takım ipuçları verecek mahiyettedirler. Her ikisinin de Türkçe ana dilleri olmakla birlikte Arapça'yı gramer olarak daha iyi bildiklerini tahmin etmek zor değildir. Burada ele aldıklarımız dışında Kemalpaşazade'nin çeşitli dil bilgisi meselelerine ait Arapça ve Farsça eserleri olduğu gibi (bk. Saraç), Ebüssuûd Efendi'nin bilhassa imlâ yanlışlarını konu edindiği başka bir eseri daha vardır². Bütün bunlar her iki müellifin de dil meseleleriyle yakından ilgili olduklarını göstermektedir. Ancak Türkçe'yi ilmî olarak tetkik etmelerini sağlayacak bir kaynağa sahip değillerdi.

Risalelerin incelenmesi sırasında şu soru kaçınılmaz olarak önümüze gelmektedir: Bunlarda bahse konu olan "galatlar" Arapça'nın anadili Arapça olan kimseler tarafından kullanılması sırasında ortaya çıkan problemlerle mi alâkalıdır, yoksa Arapça'dan Türkçe'ye geçen kelime ve bazı yapılar mı söz konusu edilmektedir. Soruyu şu şekilde de sorabiliriz : Bu müellifler, ilmî faaliyetleri sırasında, medresede kullandıkları Arapça ile ilgili mi eser vermişlerdir; yoksa Türkçe'ye girmiş bulunan bazı Arapça alıntılarının türlü sosyal tabakalardaki yanlış kullanılışlarını düzeltmeye mi çalışmaktadırlar ? Bu sorulara verilecek cevap biraz da her iki dilin - hatta buna bu risalelerde söz konusu edilmemekle birlikte Farsça'nın da katılması gerekir - Osmanlı toplumunun, esas olarak da aydınının idrâkinde hangi yeri tuttuğuyla alâkalıdır.

Bu risalelerde öyle "galat"lar vardır ki, Türkçede doğrudan kullanılmayan fiil çekimleri hakkındadır ve bunların Türk diliyle alâkalı olduğunu söylemek imkânsızdır. Meselâ :

"*Taşabbub*, dökme degildir, dökülmektür. Hattâ "*taşabbabe*'l-feresü 'arağan" dinildükte "Döküldü 'arak yününden" demek gerektür. "Dökti" diyücek 'arağ mef'ul olur." (ES) ifadesi gibi.

² Ebüssuûd'un hem bazı "galatları" ele aldığı hem de bazı kelimelerin nasıl yazılması gerektiğini gösterdiği *Sakatât-ı Avâm fi'l-Kitâbeti* (Sü. Ktp. Şehid Ali Paşa 2762. 54a-55a) isimli küçük risalesi bir imlâ kılavuzu olma özelliği de taşıyor.

Ancak bunun yanında her iki müellifin de bazı “galat”lar hakkında “Bu Arapçada yoktur, tamamen uydurmadır, vs.” ifadeler kullanmaları bunların Türkçe’deki kullanılıştan kaynaklandığını gösterir. Meselâ :

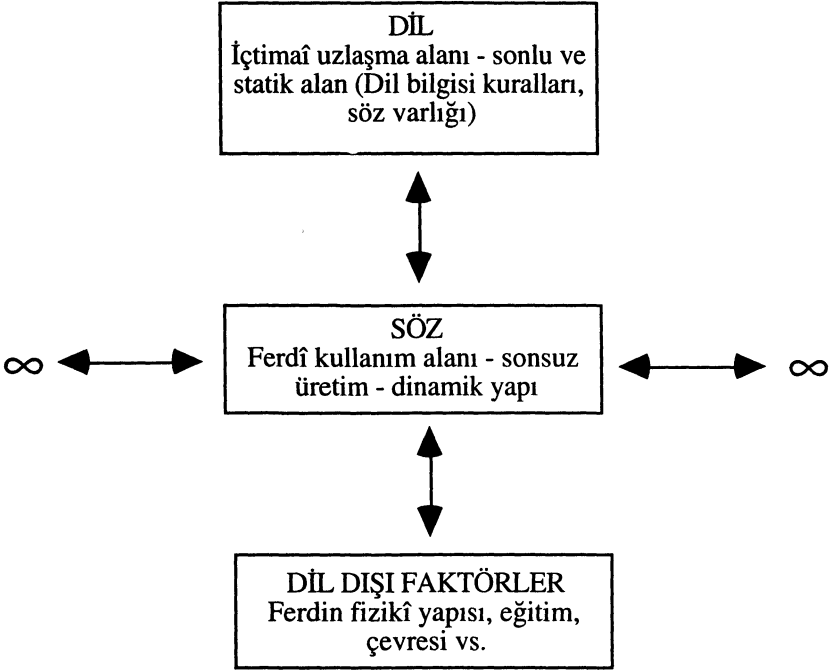
“*Bikr*’dür, kız oğlan ma'nāsına. *Bākire* kelâmı 'Arab'da vâqî' olmuş degildir.” (KP, ES); “*Enâniyyet* : Lafz-ı mezkûr lügat ve istilâh-ı 'Arab'da olmayıp mahz cühelâ îcâdidir.” (KP) ; “Atanuñ kız qarındaşına *hâla* dirler, yerinde degildir; ananuñ kız qarındaşdır; meğer bir Türkî lafz muvâfiğ düşmiştir.” (ES).

Bizim bu konudaki değerdendirmemiz şudur : Osmanlı aydınları iletişimde kullandıkları dilin Türkçe, Arapça yahut Farsça olması konusuna çok ehemmiyet vermiyorlardı. Meramlarını ifade etmede kendi eğitim düzeylerine göre bu dillerden serbestçe istifade ediyorlar, bir ana dil davası gütmüyorlar ve her aydının bu üç dili de, eser ortaya koyabilecek kadar bildiğini kabul ediyorlardı. Buna rağmen yine de şuur altındaki ana dil, yani Türkçe onların, sonradan *edindikleri* ikinci (veya üçüncü) dil olan Arapça’yı kullanırken yaptıkları hataların farkına varmalarına sebep olmaktadır. Çünkü, belki Türkçenin kendi ses düzenin tesiriyle, belki pedagojik eksiklikler sebebiyle Arapça unsurlarda yapılan yanlışları, eğitim seviyesi nispeten daha yüksek olan aydınların farketmesi kolaydır. Belki her iki eserin de Osmanlı ilmiye sınıfının zirvesindeki iki aydından gelmesi onların bu eğitim üstünlüğü, birinci kaynaklara ulaşabilme avantajı sayesinde olmuştur. Arapça’dan alınan kelimelerin pek çoğu halk tarafından Türkçe’nin ses düzenine uydurularak ve hatta semantik değışimlere uğrayarak kullanılmıştır. Sıradan halk alıntı kelimelerin kendi kullandığı şekillerin yanlışlığı üzerinde elbette hiç durmuyordu. Bunların “aslı şekillere” göre “yanlış” olduğunu farkedemeyen, Osmanlı aydınları olmuştur.

Bu noktada bir dil bilgisi kavramı olarak “galat”, yani “dil yanlış”ının ne olduğu konusunda açıklama yapmamız gerekmektedir:

“Dil yanlışları” kavramını değerdendirirken günümüz dil bilimcilerinin DİL ve SÖZ ayrımlarından faydalanabiliriz. DİL, göstergelerin ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerinin, dizim kurallarının tespit edildiği, toplumun üyeleri arasında uzlaşmaya dayanan, bir bütün ola-rak kimsede bulunmayan içtimaî bir kavramdır. Dil bilgisi kuralları, sözlük malzemesi DİL içinde yer alır, ana dili veya ikinci dil olarak edinilir. SÖZ ise elde edilmiş bulunan DİL’in fert tarafından uygulamaya konulmuş biçimidir; ferdin fizikî, kültürel nitelikleriyle sınırlıdır. DİL her zaman sayılabilir sayıda sonlu elemandan oluşurken, SÖZ bu sonlu elemanlardan sonsuz sayıda yeni yapı türetme imkânına sahiptir. F. Saussure’ün bu ayrımına benzer bir ayrımı da Chomsky *edinim* ve *kullanım* terimleriyle yapar (Kıran, 122-125). Edinilen şey DİL’dir. Kullanım ise SÖZ’ü ortaya çıkarır. Ancak bu ayrımlar birbirinden bağımsız değillerdir. SÖZ’ü belirleyen DİL olduğu, yani içtimaî uzlaşmalar alanının ferdi olanı belirlediği açıktır. Ancak SÖZ de bir süreç içerisinde DİL’i değıştirir, yani ferdi kullanım zamanla içtimaî uzlaşmaya dönüşür. SÖZ’ü dil dışı faktörler etkilerken, toplumun üyeleri sayısınca olan SÖZ’ler de

birbirlerini etkiler. Moda, özentî vs. gibi yollarla bir ferdin kullanımı yayılıp “içtimâf uzlaşma alanı”na dahil olabilir. Saussure bu konuda : “Dilin evrimini sağlayan sözdür, dil alışkanlıklarımızı değiştiren, başkalarını duyarak edindiğimiz izlenimdir.” demektedir (Saussure, 22). Bu sürecin işleyişini şu şekilde gösterebiliriz :

Bu şemada görüldüğü gibi SÖZ’ü belirleyen DİL’dir. DİL bir tek yapıdır; ancak SÖZ, toplumun üyeleri sayısındadır. SÖZ’ü belirleyen DİL olmakla birlikte, etkileyen DİL DIŞI FAKTÖRLER’dir. Dil dışı faktörlerin etkilemesi sonucu ortaya çıkan farklı kullanışlar özentî, moda vs. gibi sebeplerle fertlerin birbirlerini etkilemeleri sonucu, yani SÖZ’lerin birbirlerini etkilemeleri sonucu yeni bir uzlaşmaya yol açar ve böylece SÖZ, DİL’i değiştirir. Bu işleyiş içerisinde “dil yanlışı”nın ortaya çıktığı yer, dil dışı faktörlerle ortaya çıkan ve DİL’e aykırı olan kullanışların, toplumun diğer üyelerince benimsenmediği süreçtir. Bu, sınırları çok net olmayan bir süreç olup uzun veya kısa olabilir. Ancak fertler arasındaki etkileşmenin uzlaşmaya dönüştüğü andan itibaren artık DİL’e uygun olan bu yeni biçimdir. Eski biçim uzlaşma dışı, dolayısıyla dil dışı, yani yanlıştır.

Kemalpaşazade ile Ebüsuûd Efendi’nin “galat”ı, yani “dil yanlışı”nı tespit ederken bu DİL ve SÖZ ayırımına benzer bir ayırma sahip olmadıkları açıktır. Onlar SÖZ’de, yani dilin ferdî kullanımında ortaya çıkan farklılıkları DİL ile

karşılaştırmışlar ve bunlar *galat*, *lahn* veya *sakat* olarak isimlendirmişlerdir. Bir başka deyişle karşılaştırdıkları alanlar, *edinim* ile *kullanım*'dır. Söz konusu eserlerde “galat”ların yabancı dil öğrenimi ve kullanımıyla alakalı bir sorun olduğu kabul edilirse, bu yaklaşım doğru sayılabilir. Ancak Türkçe’de kullanılan Arapça alıntılar ile ilgili olduğu zaman bu yaklaşım doğru değildir. Zira kullanım, yani SÖZ esnasında ortaya çıkan farklılık, başka bir bildirişim sisteminin, yani Arapça’nın DİL’i ile karşılaştırılmakta, Arapça’nın dil bilgisi kurallarına göre “galat” olduğu kabul edilmektedir. Oysa Türkçenin DİL’inde bunlar “içtimaî uzlaşma alanı”na dahil olmuş şekillerdir. Türkçe için bu yapıların “dil yanlışı” olduğu söylenemez.

Kemalpaşazade ile Ebüssuûd Efendi’nin “dil yanlışı”na yaklaşımlarının kendilerinden sonra bu konuda eser verenleri de büyük ölçüde etkilediği görülmüyor (bk. Kültürel). Ancak burada şu hususu da ifade etmek gerekir. Daha sonraki “galatat defterleri”, her ne kadar Arapça, Farsça ve başka dillerden alınan kelimelerin aslî şekillerini göstererek Türkçedeki yanlış kullanışları azaltmak gibi bir gaye gütseler de, bunun yanında Türkiye Türkçesi’nin ilk etimoloji sözlükleri kabul edilmelidirler. Bunların pek çoğunda Türkçe kelimelerin de yapıları izah edilmeye çalışılmış, “yanlış” olup olmadığına dair bir hüküm verilmemiştir. Bunun yanında Hafid Efendi’nin *ed-Dürerü Müntehabâti’l-Mensûre fi Islâhi Galatâti’l-Meşhûre* (İst. 1221) isimli eserinden başlayarak kelimeyle ilgili sadece yapı ve anlam bilgisi verilmekle kalınmamış, dikkat çekici ansiklopedik bilgiler de aktarılmıştır. Galatat defterlerinin bu geniş manalı etimolojik dikkatleri ne yazık ki, çok dikkat çekmemiştir.

Bu makalede ele aldığımız iki risale ile ilgili şu hususu da kaydedelim : Kemalpaşazade ve Ebüssuûd Efendi’nin “galatât defterleri”nin kelime listesi esas olarak Arapça kelimelerden oluşmaktadır. Bunda her iki müellifin de ilmiye sınıfından olmasının büyük tesiri olmalıdır. Farsça ve Türkçe kelimelerle, kelime gruplarını hiç söz konusu etmemişlerdir.

2. Galatların Tasnifi

Galatât defterlerindeki yanlışlar Toparlı 1985 (ve daha sonra bazı değişikliklerle Toparlı 1996), Yavuz, Kültürel ve Kaçalın tarafından tasnif edilmiştir. Toparlı, daha çok ses değişmelerine göre ayrıntılı ve çok örnekli fonolojik bir tasnif yaparken, Yavuz, Kültürel ve Kaçalın ses değişmeleri, yapı bilgisi, kelime grupları ve anlam bilgisi ve etimoloji açısından tasnif etmişlerdir. Ancak bunlarda ses değişmeleri bahsi Toparlı’daki kadar ayrıntılı değildir.

Bu makalede söz konusu edilen risalelerdeki galatlar, sadece Arapça’dan alınma kelimelerle ilgili olduğundan, bunların tasnifi de daha yalın olacaktır. Kemalpaşazade ve Ebüssuûd Efendi’nin bize verdiği malzeme şu esas gruplara ayrılmaktadır:

- İmlâ yanlışları ve yanlış okumalar
- Ses bilgisi ile ilgili yanlışlar
- Yapı bilgisi ile ilgili yanlışlar
- Anlam bilgisi ile ilgili yanlışlar

İmlâ Yanlışları ve Yanlış Okumalar : Arap harfleriyle yazılı metinlerin seslilenmesindeki müphemiyet, bazı Arapça ve Farsça kelimelerin yanlış bir okunuşla dile yerleşmesine sebep olmuştur. Bunları *yanlış okuma* olarak değerlendirmiyoruz. Mesela Far. *bî-namaz* *بی نماز* kelimesi [beynamaz] şeklinde okunmuş ve dile de böyle yerleşmiştir. Risalelerde geçen *ivân* > *eyvân* kelimesi de bir *yanlış okuma*'dır. İmlâ yanlışları ise bazı harflerin yanlış yazılması, veya bir ses hadisesiyle ilgili olmayarak, bazı ünlülerin ilâve edilmesidir : *nüzûl* *نزل* > *نوزول* , *Hâtem-i Şehiyy* < *Hâtim-i Şehiyy* (h < ħ), *ğidâ* < *gızâ* (d < z) gibi.

Ses Bilgisi ile İlgili Yanlışlar : Bilhassa benzeşme, andırma, ayırışma, göçüşme gibi ses hadiseleri en geniş yeri tutmaktadır. Bu değişmelerde esas olan âmil elbette Arapça'dan alınan kelimelerin Türkçe'nin ses düzenine uydurulması gayretidir. Alıntı kelimelerin Türkçe'in ses düzenine bağlanması ayrıntılı olarak şu iki çalışmada ele alınmıştır : Develi, Duman. Burada, inceleme konumuz olan risalelerden birkaç örnek vermek istiyoruz : *baĥûr* > *buĥûr*, *maĥabbet* > *muĥabbet*, *ĥabâb* > *ĥubâb* (Dudaksılaşma, a > u); *lûknet* > *rûknet* (Ayrışma), *diyânet* > *dinâyet* (Göçüşme), *naĥl* > *naĥıl* (Süreksizleşme, ünlü türemesi), *ma'din* > *ma'den*, *minber* > *menber*, *maĥşid* > *maĥşad*, *maşrif* > *maşraf* (Ünlü benzeşmesi); *kuzât* > *kuzzât*, *mersiye* > *mersiyye* (ikizleşme); *ĥazzâz* > *ĝazzâz* (tonlulaşma), *mürû'et* > *mürüvvet* (Ünsüz türemesi) vs.

Yapı Bilgisi ile İlgili Yanlışlar : Yapı bilgisinden kasıt, Arapça'nın morfolojik yapısıdır. Türkçe'de zaman zaman Arapça morfolojik unsurlar yanlış kullanılmış, Arapça dil bilgisine aykırı eklemeler ve türetmeler yapılmıştır. Bunların büyük bir kısmında andırmaların (analojilerin) rol oynadığı düşünülebilir : *şebâhet* ≠ *şebeh* (KP), *ferâgat* ≠ *ferâĝ* (KP, ES), *metrûk* ≠ *târik* (KP), *rikiyyet* ≠ *riĥĥ* (KP, ES), *şeyyibe* ≠ *şeyyib* (KP, ES),

Anlam Bilgisi ile İlgili Yanlışlar : Arapça alıntılardan bazıları Türkçe'de orijinalinden farklı bir mana kazanmışlardır. Kemalpaşaza ve Ebüssüüd Efendi bu gibi kelimelere de dikkati çekmişler ve bunların Arapça'daki manalarıyla kullanılmalarını önermişlerdir : *de'b* "âdet" ≠ *edeb* ; ĥâla "annenin kız kardeşi, teyze" ≠ "babanın kız kardeşi" (ES), *iz'ân* "inkıyad ve huzû" ≠ "zekâ, zeki olma" (KP), *tab'* "canlı ve cansızlar için kullanılır" ≠ *tabî'at* "cansızlar için kullanılır" vs.

3. Kemalpaşazade, *et-Tenbîh 'ala-ğalati'l-câhil ve Nebîh*, Sü. Ktp., Serez, nr. 3879, 30b-45b. Aynı risalenin bir başka nüshası şudur : *Risâle-i Saĥatât-i Avâm li'bni Kemâlpaşazâde rahmetullahi aleyh*, Sü. Ktp., Esat Efendi, nr. 3597, 65a-71b.

Kemalpaşazade'nin Arapça olan bu eseri daha sonra Türkçe'ye çevrilerek basılmıştır: *Terceme-i Galatâti'l-Avam*, Küçük boy, 16 s. Bu eserin mütercimi, baskı tarihi ve yeri belli değildir. Aşağıda bu tercümenin bugünkü Türk alfabesine aktarımını vereceğiz. Bu aktarımda esas olarak günümüz imlâsına uyacağız.

Kemalpaşazade'nin eserinin Arapça aslında uzunca bir önsöz vardır. Burada dilin doğru kullanımının öneminden, lafız-mana ilişkisinden, dinî ilimlerin en temel vasıtası olan Arapçayı iyi bilip doğru kullanmanın öneminden, oysa halk arasında yanlış kullanışların arttığından, dostlarının isteği üzerine böyle bir eseri hazırladığından, eserde konu edilen galatların bazılarının sıradan halk için geçerli olmakla birlikte bir kısmının havas ile ilgili olduğundan bahseder. Mütercim bu kısımları tercüme etmemiştir. Bunun yanında Arapça yazmada yer verilen *Ümmü Gaylân, mübtenâ, meşgûl, müstahkim, tefviz, mensûbât, sükker* vs. gibi bazı kelimelerin tercümede yer almadığı görülmektedir.

(s.2) TERCEME-İ GALATATİ'L-'AVÂM*

Bismillâhirrahmânirrahîm

Elhamdu li'llâhi'llezi ca'alenâ min zümreti men 'alime ve lem yec'alnâ min ellezîne yuharrifûne'l- kelime nahmeduhü 'alâ mâ-şerreffe elsinetanâ bi'l-leseni ve'l-fesâhati ve 'akamehâ mine'l-ityâni bimâ yu'cibu'l-fadahate ve nusalli 'alâ seyyidinâ Muhammedin ellezî efhame beyânuhu'l-bedî'u kulle hatîbin ve 'alâ âlihi ve sahbihi mâ-nâha'l-hamâmu ve garre'l-'andelifü.

Ve ba'd, elsine-i nâsda mütedavil galatâtın cem' ve tashîhine himmet buyuran meşâhir-i fudalâ vü muhakkikînden Kemâlpaşazâde merhûmuñ "Galatâtü'l-'Avâm" nâm risâlesi lisân-ı belâgat-beyân-ı 'Arabî üzere olup ekser-i nâs istifâde edemediklerinden teshîl-i tefhîm-i ehîbbâ için lisân-ı Türkî'ye terceme olundu.

ibâk اباک : Ekser-i nâs tâ ilâve ederek *ibâkat* okudukları (s.3) ifâka lafzı gibi if'âl bâbından olup i'lâl tağyîr etmiş zanniyle *ibâka* okumaları sahîh değildir. Zîrâ mezkûr *ibâk* lafzı sülâsî bâbından ve hemzesi hemze-i asliyyeden olduğu sahib-i *Shâh* (ebeka - ye'biku, bi-kesri'l yâ ey şerede) ibâresiyle tashîh eylemiştir.

Ebi Eyyûb ابي ايوب : Lafz-ı mezkûr Hâlid bin Zeyd el-Ensârîyyi'l-Harzecî radiyallahu anhiñ künyesi olup ekser-i nâsîñ ismi zanniyle yalınız *Eyyûb* demekleri sahîh değildir.

Bi'l-âhir بالآخر Fâil vezninde. Ba'zılarıñ hâ'nîñ fethiyle husûsiyle *bi-âhare* mevki'inde ve nekre ve hâl olduğu hâlde lâm ilâveleri iki hatâ olduğu (câ'enî fülânün âhireten ve bi-âhireten) taarrüfesinden añaşılıp sahihi ma'rife olduğu hâlde lâm ile ve hâ'nın kesriyle *bi'l-âhir*, nekre olduğu takdirde *bi-âhir* okumak sahîhdir.

Înâs اناث Kitâb vezninde. Ünsâ'nîñ cem'i olduğundan hemzenîñ dammiyle galat-ı sarîhdir.

* Arapça ibarelerin okunmasında yardım eden İhsan Fazlıoğlu ve Mehmet Yavuz Beylere teşekkür ederim.

Enâniyyet انانية Lafz-ı mezkûr lûgat ve istilâh-ı ‘Arabda olmayıp mahz cühelâ îcâdıdır.
Evân اوان Lafzen ve ma’nen zemân vezninde olup hemzenin sükûniyle (s.4) okunması galattır.

İvân اوان Dîvân vezninde olup hemzenin fethiyle galattır.

Faslu’l-bâ

Beriyye برية : Ya’nın teşdidiyle sahra ma’nâsına. Cem’i *berârâ* gelir. Nâsın tahfifi galattır. Zîrâ tahfif -i yâ ile lafz-ı *beriyê* ef’alden olarak masdardır, halk itmek ma’nâsınadır: (bere’e’llâhu’l-halke) gibi. Ve cem’i *berâyâ* ve *berâyât* gelir.

Büzâk بزاق : Za’nın tahfifiyle sahîh olup teşdidiyle galattır.

Beşâre بشارة : Bâ’nın fethiyle cemâl ma’nâsınadır. Ekser-i nâsın *büşrâ*’dan isim olarak müjde ma’nâsında olan ba’nın kesriyle *bişâre*’yi meftûh okumaları galattır.

Bakkam بقم : Kaf’ın teşdidiyledir, tahfifle okudukları galattır.

Bâkire باكره : Lafz-ı mezkûr kelâm-ı ‘Arab’da olmayup cühelânın îcâdıdır.

Bellûr بلور : Ba’nın fethi ve lâm’ın teşdidiyledir. Bâ’nın kesriyle meşhûr olan galattır.

İbn ابن : ‘Alemeyn beyinde vâki’ olan lafz-ı mezkûrün hemzesini kitâbetten hazf ettikleri *حجنتي*³ gibi ‘alem-i evvelin âhirini sükûn üzre vakf edip meselâ Ahmed bin Mahmud oldukları hatâdır.

Binyâmin بنيامين : İsrâfil vezninde. Yûsuf ‘aleyhisselâmın birâderi (s.5) ismidir. Nâsın lafz-ı mezkûru lûgat-ı ‘Arabî zanniyle İbn Yâmin okudukları hatâdır. Ammâ *İbn Yâmin* Bahreynde bir tâciriñ ismi olup ma’nâsı “yâmin ile müsemmâ bir racülün oğlu” demek olup - zîrâ Yâmin ü Yâsir esmâ-i meşhûredendir - peygamber-i müşârünileyhiñ birâderi ismi değildir.

Faslu’t-tâ

et-Tev’emân التوأمين : Lafz-ı mezkûr fev’ale vezninde olan *tev’eme*’niñ tesniyesidir. Kadın iki veled doğurduğu vakit (etemetu’l-mer’etü) denir. Müzekkerinde *tev’em*, müennesi *tev’emet*’dir. Nâs, lafz-ı mezkûri za’ferân gibi kelime-i vâhid zanniyle “fûlân tev’emân” demekleri galattır.

Terceme ترجمة : Cim’in fethiyle fa’lelet vezninde. (terceme - yutercemu)’dan masdar olup (fessere) ma’nâsınadır. Cim’in dammiyle hatâdır.

Tercemân ترجمان : Nâsın söyledikleri gibi tâ’nın fethi ve cim’in dammiyle ashâb-ı lügatten işidilmemiş. Sahihi ‘*unfuvân* ve *za’ferân* vezinlerindedir.

Metrûk متروك : Bir kimse ‘ilmi veyâhud gayri şey’i terk ettiği halde ism-i fâil olarak *târık* demek lâzım gelecek iken ism-i mef’ûl olarak nâsın *metrûk* telaffuzları hatâdır.

³ Okuyamadığımız bu kelime Arapça yazma nüshalarda bulunmamaktadır.

Faslu's-şâ

Sıkal ثقل : 'İneb vezninde, (s.6) *hiffet*'iñ zıddıdır. Nâsîñ kafîñ sükûniyle telaffuzları hatâdır. Zîrâ lafz-ı mezkûr *sıkal*'iñ ismi ve *eşkal*'iñ müfredi olup *himl*, *ahmâl*'iñ müfredi olduğu gibi.

Seyyib ثيب : Lafz-ı mezkûr müzekker için olmak zann-ı fâsidiyle tefrîk için 'alâmet-i te'nîs olan tâ ilâve ederek *seyyibet* demekleri hatâdır. Zîrâ lafz-ı mezkûr ancak bikri izâle olmuş nisâyâ 'alem olup racülüñ bîkr ve *seyyib* hâlâtından vâreste olduğu âşikârdır.

Faslu'l-cim

Cumâde'l-ûlâ ve'l-uhrâ جمادي الاولى والاخرى : Dal-i mühmele-i meftûha ile hubârâ veznindedir. Avâmîñ üç tahrifatı olup evvelkisi dal-ı mühmeleyi mu'cemeye kalb, ikincisi fethayı kesreye tebdîl, üçüncüsü te'nîsi tezkîr edip *cumâzi'l-ûlâ ve cumâzi'l-âhîr ve ahîr* demekleri hatâdır. Sahîhi *ahîre* veyahud *uhrâ*'dır. *Rebî'e'l-ûlâ ve rebî'e'l-uhrâ* dahi bu kıyâs üzredir.

Faslu'l-hâ

el-Hubâb الحباب : Damm-i hâ ile "ahbâb" ma'nâsınadır. 'Avâmîñ su üzerinde peydâ olup "kabarçık" ma'nâsına olan feth-i hâ ile *habâb* mevki'inde aksi üzre telaffuzları galattır. (s.7)

Mahabbet محبت : Mim'iñ fethiyle masdar olup "hubb" ma'nâsına iken ba'zılarıñ mim'i madmûm söylemeleri hatâdır.

Ka'bu'l-ahbâr كعب الاحبار : Hâ-i mühmele ile dir. Sâhib-i *Sihâh ka'bu'l-hibr*, sâhib-i kütüb olduğundan hibre mensup dimesiyle sâhib-i Kâmus cümle saķâtıñ hâ-i mühmele ile tavsîfini rivâyet etmiştir.

Hânîs حانث : Hâ-nîñ kesriyle 'alime babından ve *hîns*'den müştak olarak "yeminde halef etmek" ma'nâsına nâsîñ beyninde *hanîs* حنيث iştihârî hatâdır.

Haydar حيدر : Ha-i mühmele ile esmâ'-i esedden olup hâ-i mu'cemle lâhinûnuñ lahnıdır.

Hayvân حيوان : Yâ-i meftûha ile aslı *حييان* 'dır. Ya'nîñ iskânı lahnıdır.

Faslu'l-Hâ.

el-Hacil الحجل : Ketif vezninde. "Haya sebebiyle mütehayyir ve medhûş" ma'nâsına olup ba'zılarıñ yâ ilâvesiyle *hacîl* ve yâhud *hacâlet* demekleri hacâlet iktizâ edecek şeydendir.

Haşin حشن : Kezâlik ketif vezninde. Sehule bâbından masdar olup nâsîñ yâ ilâvesi huşûnet-i tab'dandır.

Hayzîrân خيزران : Feth-i hâ ve sükûn-ı yâ ve kesr-i zâ ile diyar-ı Hind'de mütekevvin bir şeceriñ ismi olup *hezârân* tasarruf etmeleri (s. 8) 'âmîdir.

Faslu'd-dâl.

De'avâ دعاوي : Sahârâ vezninde. Da'vâ'nın cem'idir. Vav'ın kesriyle hatâdır.

Diyânet ديانت : Lafz-ı mezkûr ma'rûf olup ba'zılarının nun'u takdimle *dinâyet* دنايت okumaları cehlden kinâyettir.

Edviye ادويه ve *ed'iyeye* ادعيه : Ef'ilet vezninde, cem'-i killetten olup 'avâmın yâ'yı teşdidi hatâdır.

Faslu'z-zâl.

İz'ân اذعان : “İnkıyâd ve hudû” ma'nâsına olup (iz'ânun-n-nefsi li's-şey'i), ya'ni “nefsin ol şey'i kabûlü ve aña inkıyadı” demektir. Lâkin nâsın lafz-ı mezkuru “ifham” manasına isti'mâlleri vâhî olup ma'nâyı idrâk eden iz'ân ider.

İznâb اذنب : Ba'zı ilm-i sarf muhtasarlarında (ez-zâcir ani'l-eznâb) 'ibâresinde olan mezkûr *eznâb*'ı ba'zılarının *zenb*'in cem'i zann-ı fâsidiyle “günâhlardan men' edici” diyü ma'nâ vermelerinde *zenb* etmişlerdir. Çünkü nûn'un sükûniyle “günâh” ma'nâsına gelen *zenb*'in cem'i *zünûb* ve cem'u'l-cem'i *zünûbât* gelir. Ve “kuyruk” ma'nâsına olan nûn'un fethiyle *zeneb*'in cem'i *eznâb* gelir. İbâre-i mezkûrda olan *eznâb* hemzenin kesriyle if'âl babından masdar olup (s.9) “günâh etmekten men' idici” demektir.

Murtabıt مرتبط : İsm-i fâil olarak (fulânun murtabitun bi-kezâ) demek galattır. Zîrâ müteaddî olduğundan sahîhi ism-i mef'ûl olarak (fulân murtabatun bi-kezâ) dır.

Mersiye مرثيه : Tahfif ile mahmide vezninde masdardır. Meyyit için ağlayıp mehâsinini ta'dâd ettiği ve hakkında şi'r ve nazm olunduğu vakit remâ bâbından “reseytü'l-meyyite ve mersiye'hû” denildiği *Sihâh*'da musarrâh olup 'avâmın teşdidi cehlindedir. Lafz-ı mezkûr ba'zı kerre fâile muzâf olarak “mersiye-i fülân” dahi denir.

Refâhiyet رفاهية : Ya'nın tahfifiyle tavâ'iyeye vezninde “ta'ayyuşda vüs'at olmak” ma'nâsındır. Nâsın teşdîd ile telaffuzu lahdır.

Rikâk رقة : Ra'nın kesriyle masdar olarak 'ubudiyet ma'nâsındır. Nâsın rikâyyet demekleri fâhiş hatâdır.

Faslu'z-zâ.

Za'im زعيم : Kefil ma'nâsına. Ve (ene bihi za'imun) Ayet-i kerîmede olduğu gibi seyyid ve re'îs ma'nâsına dahi gelir. Lakin nâsın *zu'm* ve *hisbân* ma'nâsına isti'mâlleri *zu'm*-i fâsidlerine mebnîdir.

Ze'âmet زعامت : Za'nın fethiyle kezâlik kefâlet ve siyâdet ma'nâsına olup kesr ile telaffuzları tedennilerindedir.

Mezîd مزيد : Lafz-ı mezkûr kelâm-ı (s. 10) 'Arab'da olmayıp sahîhi (zâde - yezîdu)'dan lâzım ile müteaddî beyninde müşterek olarak (zâde's-şey'u) ve (zâdehu gayruhu) derler. Ammâ nâsın *mezîdü'l-balgam*, ya'ni balgamın ziyâde ma'nâsını murâdları cehlin ziyâdeliğidir.

Faslu's-sîn.

Sabk سبق : Daraba bâbından, sabaka'nıñ masdarıdır. Nâsîñ tâ ilâvesiyle masdar olacağı zu'm-i fâsidleriyle *sebkat* isti'mâlleri hatâdır.

el-Hakku's-sâbika الحق السابقه : Ve iştihârü'l-kâzibe ve en'âmu'l-âliye elfâzı gibi alâgayri'l-kâide cühelânıñ isti'mâlleri hatâdır. Zîrâ mevsûf cem' olmaksızın sıfatı müennes ityân muhâlif-i kıyâs ü kâidedir.

Sahûr سحور : Sin'iñ fethiyle isim. (li-mâ yutasahharu bihi) Ya'nî seher vaktinde icrâ olunacak şey'iñ ismidir. Sabah vakti içilen şaraba *sabûh* ve akşam vakti içilen şaraba *ğabuk* denildiği gibi. Sin'iñ dammiyle meşhûr olan hatâdır.

Selis سلس : Ketif vezninde. Sehl manasına. (şey'un selisun) ve (racülün selisun), ya'nî “kolay şey” ve “yumuşak ve münkâd adam” ve (fûlân selisü'l-bevl) ya'nî “bevlini tutamayan” demektir. Lâkin meşhûr olduğu üzre yâ ziyâdesiyle *selîs* telaffuz (s.11) etmek zikri mesbûk olan *hacîl* ve *haşîn* gibi hatâdır.

Teselli تسلي : Kesr-i lâm ile tefa'ale vezninde olan (tesellâ)'dan masdardır.

Müseylimet مسيئمة : Lâm'ın kesriyle meşhûr kezzâbıñ ismi olup lâm'iñ fethiyle iddia eden andan ziyâde kâzibdir.

Faslu'ş-şîn.

Şebâhet شباهة : Lafz-ı mezkûr isti'mâl olunmakta ise de hiç aslı yoktur. Sahîhi şın'iñ ve bâ'niñ fethalariyle şebeh'dir.

Nakîbü'l-eşrâf الاشرف : Elif'iñ hazfiyle hatâdır.

Şekl شكل : Ba'zılarınıñ şâkil شاكل okuyup ziyade ettikleri elif eşrâfdan meşrûf olmalı.

Faslu's-sad

Masrif مصرف : Râ'niñ kesriyle darebe bâbından olup râ'niñ fethi lahdır.

Salâhiyyet صلاحية : Zikri sebkat eden *rikiyyet* gibi cühelânıñ ihtira'âtındandır. Sahîhi *salâh* ve *salûh*'dur.

Faslu'z-zâ

Mazlimet مظلمة : Mahmidet vezninde, zaleme'niñ masdarıdır. (zalimet) ve (zalimehâ) gibi kesr-i lâm ile *Sihah*'da mezkûr olup, nâs lâm'iñ fethiyle (duribe'l-yetîmu mazlemeten) dedikleri hatâdır.

Zilâm ظلام : Sihâb vezninde, “gecenin evveli” yahud “nûruñ gitmesi” ma'nâsına ba'zınıñ damm ile okuması zulmet-i cehldir.

Faslu'l-ayn.

Mu'ceb معجب : (s.12) Cim'iñ fethiyledir. (u'cibe bi-nefsihi ve bi-rey'ihî) . Fâili tesmiye olunmayarak geldiği *Sihah*'ta musarrahdır. Nâs beyninde kesr ile şüyûuna taaccüb olunur.

Ma'din معدن : Kesr-i dâl ile cevâhiriñ menbitidir. Ve ('adine bi'l-beledi, ya'dinu) kesr-i dâl ile "ikâmet etti" demek olup hatta *cennât-ı 'Adn* bu kabîlden olup ya'nî cennât-ı ikâmet demektir. Ve ma'dinü'ş-şey', "bir şeyiñ merkezi ve mevzi'i" demek olduğu *Sihah*'ta mezkûrdur.

Mu'dil معضل : Lafzen ve ma'nen müşkil vezninde olup nâsîñ fethile okumaları lahn kapusını feth etmektir.

'*Alâniyâ* علانيا : Lafz-ı mezkûr her ne kadar şüyû' bulmuş ise de sahîhi '*alaniyye*'dir.

'*Âmî* عامي : Sahîhi mim'in teşdidiyle " 'ammeye mahsûs" demektir.

'*Amâ* عمي : Beyne'l-'umyân mim'in sükûniyle şüyû' bulmuş ise de sahîhi mim'in fethiyle 'amâ'dandır.

'*ÿân* عيان : Ayn'in kesriyle masdardır. (a'yene'ş-şey'u 'iyânen) ya'nî "göz ile görmek" demektir. Nâs'in feth-i ayn ile okuyup ma'nâ-yı mezkûru murâdları hatâdır, zîrâ ayn'in fethiyle 'âne'den masdar ve seyelân ma'nâsına olup ('âne'l-mâ'u) "su aktı" demektir.

el-'Ays العيش : Ayn'in fethiyle (s.13) "hayat" ma'nâsına olup, 'ayn'in kesriyle şüyû' bulduğu üzere hatâdır, Zîrâ meksûr olduğu hâlde tâ'yı ityân idüp 'işet telaffuz etmek lâzım gelir.

Faslu'l-gayn.

Gizâ غذا : Zal-ı mu'ceme ile kisâ vezninde. "Neşv ü kıvâma bâis olan şey" ma'nâsına; me'külât ve meşrûbât gibi. Ammâ nâsîñ dal-ı mühmel ile 'aşâ'nın zıddı olan *gadâ* zann-ı fâsidelerinde iki üç galat vardır: Biri, dâl-ı mühmele ve biri dahı hafz-ı medd, ve biri dahı *gadâ* ve 'aşâ sabah ve aħşam vakitlerine mahsûs ta'âm olup hâlbuki *gizâ* sâlifü'z-zikr mutlak ta'âm ve şerab ma'nâsınadır.

Gıybet غيبة : Kesr ile *iğtiyab*'dan isimdir. İnsaniñ arkasından kelâm-ı sâdık ile söz söylemek ma'nâsına. Eđer kizb ise, *bühtân* denir. Lâkin şüyû' bulduğu üzere gayn'in fethiyle cehl kapusını feth eylemek olup, zîrâ feth-i gayn ile guyûbet ma'nâsına masdardır.

Faslu'l-fâ.

Ferâğat فراغة : Tâ ile isti'mâl olduğu üzere galat-ı mahzûr. Zira ferağat'dan masdar *fürûğ* ve *firâğ* geldiği *Kâmûs* ve *Sihah*'ta musarrahdır.

Efâ افغي : A'mâ (s.14) veznindedir. Lâkin nâsîñ ayn'ı kesr okumaları garîbdir.

Felâket فلاكة : Lafz-ı mezkûr kelâm-ı Arab ü Fâris'te olmayup ancak cühelânîñ ihtirâ'âtundan olarak gûyâ lafz-ı mezkûru felek'den müştak ederek ya'nî felek şiddet isâbet ettirilmiş, murâd-ı fâsidleri ve hâl-i diykda isti'mâlleri mudhikâttandır.

Faslu'l-ķâf.

Kavâbil قوايل : *ķâbile*'niñ cem'idir. Zîrâ sıfatta fâilet'in cem'i fevâ'il'dir. Fâris'in cem'i efâris'ten mâ'adâ nâsîñ *ķâbil*'niñ cem'inde isti'mâlleri hatâdır.

Kâbil قابيل : Kezâ *Hâbîl*, fâ'îl vezninde Adem 'aleyhisselâmî'nin veledleri olup hâlbuki nâs yâ'nî'nin hazfiyle hatâ ederler.

Karye قرية : Râ'nî'nin sükûnu ve yâ'nî'nin tahfîfiyle olup cühelânî'nin râ'yı kesr ve yâ'yı teşdîd etmeleri galattır.

Kazzâz قزاز : Şeddâd vezninde, bâyi'ü'l-kazz, ya'nî "ibrişim satıcı" ma'nâsındadır. Lâkin 'avâm mâbeyninde gayn ile şüyû' bulmuştur.

Maksıd مقصد : Sad'î'nin kesriyle darebe bâbından kasd mahalli demek olur. Nâsî'nin sadı fetha üzere okumaları hatâdır. Ammâ *mağsel* her ne kadar darebe bâbından ise de feth (s.15) üzere geldiğini ehl-i lügat hikâye ederler.

Kudât قضاة : Dad'î'nin fethiyle *fu'ât* vezninde 'usât ve *guzât* misillü cem'-i nâkîsa mahsûs cem' olup ba'zı nâkîsaların dâd'ı teşdîdi hatâdır.

Tekâdî تقاضي : Tefâ'ul babından masdardır. Ekser-i 'avâm zikri mürûr eden teselli'niñ lâm'ını meftûh okudukları gibi hatâ ederler.

Qulınc قولنج : Lâm'î'nin kesriyledir. Nâsî'nin arka ağrısında isti'mâlleri galat olup lafz-ı mezkûr bir mü'lim maraz-ı ma'nevîdir.

Qındil قيديل : Kaf'î'nin kesriyle fi'lîl vezninde ma'rûf olup feth ile lahdır.

Faslu'1-kâf.

Kerâhiyet كراهية : Yâ'nî'nin tahfîfiyledir. Teşdîdi, sem'î'nin kerîh gördüğü şey'dir.

Faslu'1-lâm.

Lüknet لكنة : Lâm'î'nin dammiyle 'ucme, ya'ni lisân tutukluğu ma'nâsına olup ba'zı avâmî'nin lâm'ı ra'ya tebdîl etmeleri hatâdır.

Faslu'1-mîm.

Mi'de معدة : Yâ ziyâdesiyle *ma'ide* okumalarında lahn ederler.

Faslu'n-nûn.

Minber منبر : Mîm'in kesriyledir. Ref' ma'nâsına ve (nebrü'ş-şey'i) "şey'in yüksekleri" demek olduğu *Qâmûs*'da musarrahdır.

Nüzül نزل : Dammeteyn, yâhud sükûn ile nezîl, ya'nî müsâfir için hâzırlanan et'âm ma'nâsına (s.16) olup hâlbuki 'avâmî'nin vâv ziyâdesiyle *hübût*, *hülûl* ma'nâsına olan *nüzûl* نواز بي demekleri galattır.

Nezle نزلة : Zükâm gibi, ma'rûfdur. Cem'i nezelân gelir. *Nâzile* ve cem'i *nevâzil* ta'bîrleri hatâ olup, *nâzile* "zamânî'nin şedâyidinden nasa nâzil olan şedîdet" ma'nâsına olduğu kütüb-ı lügatet musarrahtır.

Nikris نقرس : Ekseriyâ ayak parmaklarına 'arız olur bir 'illettir. Ammâ 'avâmî'nin hekîm-i hâzık ma'nâsına olan yâ ile nikrîs okumaları mezkûr ma'nâyı murâdları 'illet-i cehdendir.

'Arku'n-nisâ عرق النساء : Feth ve kasr ile bir 'illet adıdır. Nâsîñ kesr ve med ile söylemeleri hatâdır.

Nikât نكات : Nûn'uñ kesriyle nükteniñ cem'idir. Nûn'uñ dammiyle okudukları hatâdır.

4. Ebüssuûd Efendi, Risâle-i Sakatât-ı Avâm.

Galatâtlarla ilgili ikinci eser Şeyhülislam Ebüssuûd'un eseridir. Ebüssuûd'un eseri Türkçedir. Esas olarak yanlış kullanılan kelimelerin bir listesinden ibarettir. Kemalpaşazade'nin eserindeki ironik ifadeler, ince dokundurmalar bunda söz konusu değildir. Bu birkaç sayfalık risalenin muhtelif nüshaları vardır. Nüshalar arasında ele alınan kelimelerin sayısı bakımından farklılıklar vardır. Bilhassa E2 olarak isimlendirdiğimiz nüsha daha fazla kelime sayısına sahiptir. Burada, nüshalardan üçüne dayanan bir tenkitli metnin transkripsiyonunu aşağıda vereceğiz. Söz konusu nüshalar şunlardır⁴ :

E. Süleymaniye Ktp. Es'ad Efendi, nr. 3597, 72a-72b.

E2 Süleymaniye Ktp. Es'ad Efendi, nr. 3755, 4a-4b.

R. Süleymaniye Ktp. Reşid Efendi, nr. 1053, 42a-43b.

Bu eser ayrıca Şehri Şevket Mustafa Efendi tarafından şerh edilerek yayımlanmıştır : *Fî Şerhi risâleti harreraha'l-müfti'l-meşhur bi-Ebi's-Suud li-beyâni'l-galatâti bi-ibâreti't-Türkiyyeti*, İstanbul 1318 (1901). Bu eser MŞ olarak kısaltılmıştır. MŞ kuvvetle muhtemel olarak E2 nüshasını esas almıştır.

Risâle-i Sakatât-i 'Avâm

Maḥabbet' tür, fethile⁵. *Tebe'iyye'* dür, feth-i bâ ile⁶. *Ṭılsam'* dur, *ṭılsım* degildir⁷. *Celâ-yı vaḫan'* dur, *cilâ-yı vaḫan* degildir⁸. *Mu'idde'* dür⁹, teşdîd ile ve taḫfif ile câ'izdür; *ma'ide* degildir. Ḥattâ Merâḫ'da vâkı' olan *mu'ayde'* dür ki, şabiye münâsib *mu'ide'* nüñ taşğiridir¹⁰, (çknhd ???) ma'nâsına ve illâ lügate muḫâlifdür; şâhib-i Merâḫ, lügate

⁴ Diğer nüshalardan bazıları şunlardır : Süleymaniye Ktp. Serez 3879, 45b-46a; Süleymaniye Ktp. Denizli 404, 16a; Süleymaniye Ktp. Tırnovalı 1865, 97b-98a.

⁵ E2.de yoktur.

⁶ E2.de yoktur.

⁷ E2.de yoktur. R. : *Ṭılsım* degildir.

⁸ E., E2 kesrile degildir

⁹ R. ma'idde

¹⁰ R. ma'ide'nüñ taşğiridir.

muhâlif söz söylemez¹¹. *Tecezzü'*dür¹², *tecezzî* degildir. *Mütecezzî'*dür¹³, *mütecezzî* degildir; yâyle *ceze'e'*dendir, *cezâ'*dan degildir ki, nâkıştur. *Tavađdu'*, hemze iledir¹⁴, *tavağdî* degildir, yâyile. Cevherî'de : “Kale ba'zu'l-'Arabu la-tağul tavażzi” dir. *Terceme'*dür, çamm-ı cîm ile *tercûme* degildir. Mişbâh dibâcesinde vâkı' olan *terceme'*dür, *tercûme* degildir¹⁵. *Bellûr'*dur, *büllür* degildir, çammile¹⁶. *Tab'*, harekete şu'urı olanda ve olmayanda isti'mâl olunur. *Tabî'at*, harekete şu'urı olmayanda isti'mâl olunur; “Filânuñ hoşça tabî'ati vardur” demek fâsiddür¹⁷ *Kindil'*dür, kesr-i kâfla. *Hulf* tur, *half* degildir, and ma'nâsına¹⁸. *Akıb'*dür; “*filânuñ 'akab* dirler, ğalağtur; “*'akibince*” demek gerektür¹⁹. *Tühemet'*tür, sükün-ı hâ ile degildir, feth-i hâ iledir, *hümeze* vezninde²⁰. *Müttehîm'*dür, *müttehîm* degildir²¹. *Nağl'*dür, *nağıl* degildir²². Meşelâ “*ğül nağlı*” dirler, “*ğül nağlı*” demek gerektir. *Ğıybet'*tür, *ğaybet* degildir²³. “*Haşr oldum*” dirler, ğalağtur; “*Münhaşır oldum.*” demek gerektür. Zîrâ haşr müte'addidür, kendi üzerine vâkı' olmaz. Maşşûr olmaz, ğayrı ider²⁴. Meger haşr maşdar-ı meçhûl kılmak ile ola, “*Haşr olundum*” demek ma'nâsına. *İn husira*, ma'nâsına haşr olunmaklık demek olur²⁵. *Zü'l-fekâr'*dur, *zü'l-fikâr* degildir²⁶. *Hecrân'*dur²⁷, meksür degildir, zıdd-ı vuşlatur²⁸. *Zü'l-ka'ade'*dür²⁹, 'ayn sâkin degildir, meftûhtur. *Za'ferân'*dur³⁰, tercemân gibi³¹. *Müseylime'*dür, kesr-i lâmla. *Müseyleme* degildir. Meşelâ Müseylime-i kezzâb dirler.

11 Bu madde E2.de yoktur.

12 E. tecezze', mehmûzdur.

13 R. *mütecezzî* ; E2.de yoktur.

14 E2. tavağdu'dur

15 E. Mişbâh dibâcesinde ekser teşdid ile *terecceme* okurlar, yañlıştır; Misbah ile ilgili not E2'de yoktur.

16 E2 : büllür degildir, billevr'dür; sinnev ve tennür vezninde isti'mâl olunur.

17 E2.de yoktur.

18 E2.de yoktur.

19 E2. : 'akibince'dür, feth-i kâf ile degildir.

20 E., R. : tühümet'dür, hâ sâkin degildir.

21 E2. : müttehîm'dür, müttehîm degildir.

22 E., R. : nağl dirler, ğalağtur.

23 E2.de yoktur.

24 R. Maşşûr olan ğayrdur

25 Bu madde E2.de yoktur.

26 E. : *zü'l-fekâr* meksür degildir.

27 R : Hâ meftûhadur

28 E2.de yoktur.

29 E., E2. *zü'l-ka'ide* 'dür

30 R. *za'furân*

31 E2 vezninde.

'Ayy' tur, 'ıyş degildir, 'aynuñ kesriyle³². Meşelâ “ 'ıyş ü nüş” dirler, ğalaştır³³; “'Ayyş idelüm” demek gerektür.³⁴ *el-mukadderu kâyinun* degildir, *el-makdûr kâyinun* dur; kader' dendür, taqdir' den degildir. İstılâha muhâlif, lügate muvâfıktır³⁵. *Hulle* dür, *hulle* degildir, damm ile. *İchâf*³⁶, cim mukaddemdür, hâ muahhardur; *ihcâf* degildir³⁷. *Şıkal* dür, *şiklet* yoktur. *Şıkal*'de kâfuñ hareketi³⁸ sükünundan efsahtur. *Lehâk* tur, mazmüm degildir³⁹. *Lüknet* tur, *rüknet* degildir, ğalaştır⁴⁰. *Hisbeten li'l-lâh* tur, kesrile; hâ'nuñ fethi ğalaştır⁴¹. *Mevâli-i'izâm*⁴² dirler, damm-ı 'aynladur, kesrile degildir; zîrâ dammıla 'azım' uñ cem'idür, kesrile 'azm' uñ cem'idür. “Ve haleknâ'l-izâme lahmen” gibi. Ba'zı yirde *müşterek* isti'mâl olunur, yerinde degildir; *müşterik* gerektür⁴³. Egerçi kim müşterek yerindedür⁴⁴, hâzıf vardur; hâzıf-ı isâl kâbilindendür, müşterekün-fih demektür, medhülün-bih gibi. *Rızâ*⁴⁵. Yuktebu bi'l-yâ' i 'alâ-mezhebi'l-Küfiyyeti ve bi'l-elif 'alâ-mezhebi'l-Başriyyeti. Yukâlu râzeytü rızâen memdüden ve rızan maksûran. Ba'zı yirlerde *mübteni* isti'mâl olunur; yerinde degildir. Meşelâ “Filân ibn filân üzerine mübteni” dirler, ğalaştır; *mübtenâ* demek gerektür, binâ olınmıştır, ma'nâsına. Mübteni kesrile fâ'il ma'nâsınadır. Binâ idici dimektür. Müte'addidür. Zîrâ lügatte “benâ ve ‘ibtenâ” bir ma'nâyadur. Ammâ binâ idici diyecek yirde bâni dimek laştıftür⁴⁶. *Hasûd* yirinde *bağil* isti'mâl olunur. *Hasis*, alçak, kem dimektür; 'âmdur. Meğer her bağilde⁴⁷ hasâset olur Ğayrı cihetten hasâseti olsa hasis dimek mâni' degildir. Bağil dağı sehiyy'üñ zıddıdır, ya'nî mâlin meşârifine şarf itmez. Lâkin ekşer derler ki : “Filân harif ğayet bağildür”, ya'nî kimsenüñ oñduğın istemez, dimektür. *Sehiyy*, mâlin meşârif-i şer'iyyesine şarf idendür⁴⁸. *Taşabbub*, dökme degildir, dökülmektür. Hattâ “tasabbabe'l-feresü 'arağan”

32 E2 'ayş' tur, feth-i 'aynla; 'ıyş degildir, kesr-i 'aynla.

33 E2.de açıklama kısmı yoktur.

34 Bu kelimeyle ilgili örnek E2'de yoktur.

35 E2 lâkin lügaten şahîhadur.

36 E. de bu kelime ecân şeklindedir.

37 E2.de yoktur.

38 E2. fethi.

39 R. *lihâk* degildir.

40 E2.de yoktur.

41 R., E2. *hasbeten li'l-lâh* degildir.

42 R. de yoktur.

43 E2. müşterik'tür.

44 E2. yeri de vardur.

45 R. rağâ.

46 E2. mübtenâdur, binâ olınmış ma'nâsına; kesr-i nün ile olıcak binâ idici dimek olur. Müte'addidür.

47 E. : Meger ancılayında.

48 Bu maddeler (hasûd, bağil, sehiyy) E2.de yoktur.

dinildükte “Döküldü 'arak yününden” demek gerektür. “Dökti” diyücek 'arak mef'ül olur. Temyiz olmanuñ ma'nası olmaz ve hem lügate muhâlifitür. *Çağ'an* bātıldur. “Feres döküti⁴⁹” demek mecâzdur. Aslı “taşabbabe 'araku'-l-feres”tür. Aşlından tağyirdür⁵⁰. Mübâlağa için buña me'anide mecâz-ı 'aklı dirler⁵¹. *Cumâde'l-ülâ'*dur, dâl-ı mühmelenüñ fethi iledür; *cumâze'l-evvel* ğalaattur⁵². *Ferd*, şıfat-ı müşebbehedür; zirâ “eşhedü enneke ahadun ferdün” dirler, münferid⁵³ demek olur. Hattâ lügatte (ferede ya'nî bi-ma'nâ inferede) ma'nasına takrîr olınmıştır. “Cevâhirun ferdun”, bundandur, ya'nî şıfat-ı müşebbehedür. *Ferd* demek ğalaattur. Eger “ferdun vâhidun” cevâhire cem'dür; na't olicak muṭabakat bulunmaz, dirlerse cevâb kütüb-ı mebsütiye nazâr itsünler⁵⁴. Atanuñ kız karındaşına *hâla* dirler, yerinde degildür; ananuñ kız karındaşındur; meğer bir Türki lafz⁵⁵ muvâfık düşmiştir⁵⁶. *Mezîd*, ihtirâ'dur, ğaṭâdur; aşlı *zâyid*'dür⁵⁷. *Kerâhiyet* taḥfif iledür⁵⁸. *Âriyyet* teşdid iledür⁵⁹. *Mürü'et*'tür, *mürüvvet* degildür⁶⁰. *el-ğatâ'*, bi'l-medd *ğatâ'* ve bilâ-medd şavâb dirler, meşhûrdur; ammâ bâ'işi ma'lûm olmadı⁶¹. *Memleḡa* degildür, evvelki mîmüñ kesri ve şânînüñ sükûniyla *mimleḡa*'dur⁶². *Şundük*'tur, ḡamm-i şadla⁶³. *Devlâb*'dur, feth-i dâlla⁶⁴. *İbâ*'dur, *ibâ* degildür⁶⁵. *Ümmü Ğaylân*'dur, *Muğaylân* degildür⁶⁶. *İnâş*'tür, kesr-i hemze ile, *kitâb* gibi; ḡamm ile degildür⁶⁷. *Evân*'dur, feth-i hemze ile, meddile degildür⁶⁸. *Berriyye*, teşdid-i râ ile şahrâ

49 R. Feres dökildi.

50 R. muğayyerdür.

51 Bu madde E2.de yoktur.

52 “Zira cumüd'dan me'huzdur” MŞ

53 R. : müfred.

54 Bu madde E2.de yoktur.

55 R. lafzdur.

56 Bu madde E2.de yoktur.

57 E., R. : *Mezîdüñ 'akl* dirler, lügatte “izâde” yoktur, *zâyidüñ 'akl* gerektür

58 Bu madde E2.de yoktur.

59 Bu madde E2.de yoktur.

60 Bu madde E2.de yoktur.

61 Bu madde E2.de yoktur.

62 Bu madde E. ve R.de yoktur.

63 Bu madde E. ve R..de yoktur.

64 Bu madde E. ve R.de yoktur.

65 Bu madde E. ve R.de yoktur.

66 Bu madde E. ve R.de yoktur.

67 Bu madde E. ve R.de yoktur.

68 Bu madde E. ve R.de yoktur.

ma'nāsınadır, taḥfif-i rāyile degildür⁶⁹. *Bişāret*, bānuñ kesriyle ve ḍamm ile müjde ma'nāsınadır; bānuñ fetḥasıyla olıcaḳ cemāl ma'nāsına olur⁷⁰. *Baḳḳam*, kāfuñ teşdıdiyledür, taḥfifiyle ḥaṭādür⁷¹. *Bikr*'dür, kız oḒlan ma'nāsına. *Bākire* degildür⁷². *İbn*, 'alemeyn beyninde vāḳi' olıcaḳ hemze-i vasl ile okınur, maḳablin ḳaṭ' idüp bānuñ kesriyle ḥaṭādür⁷³. *İbni Yāmin* degildür, *Binyāmīn*'dür. Yūsuf PeyḒamber 'aleyhisselām bürāderidür⁷⁴. *Şeyyib*'dür, *şeyyibe* degildür⁷⁵. *Habāb*'dur, yaḒmur şuyında ḥāşıl olur; *hubāb* degildür⁷⁶. *Müstahkim*'dür, kāfuñ kesriyle; kāfuñ fetḫiyle degildür⁷⁷. *Hayavān*'dur, yānuñ fetḫiyle; sükūnyla degildür⁷⁸. *Ḥacil*, ketif gibi; *ḥacil* degildür⁷⁹. *Ḥaşin*'dür, *ḥaşin* degildür, yā ile⁸⁰. *Ḥayzīrān*'dur, ḥānuñ fetḫi ve yānuñ sükūni ve zānuñ kesriyle; hezerān çubuḒı didükleridür; *ḥazīrān* ve *hezārān* ḥaṭādür⁸¹. *De'b*, 'ādet ma'nāsınadır, edeb ma'nāsına degildür⁸². *Edviye* ve *ed'iye*, teşdıdsiz, e'ilen vezni üzerinedür; teşdıd ḥaṭādür⁸³. *Murtabaṭ*'tur, bānuñ fetḫiyle; mef'ül bināsı üzre *murtabaṭ* degildür, bānuñ kesriyle⁸⁴. *Merşiye*'dür, bilā-teşdıd; yānuñ teşdıdiyle ḥaṭādür⁸⁵. *Rikk*, 'abd ma'nāsınadır, *riḳiyyet* ḥaṭādür⁸⁶. *Ze'āmet*, fetḫ-i zā ile kefālet ve siyādet ma'nāsınadır, kesr-i zāyile galattır⁸⁷. *Sabḳ*'tur, *sebkāt* ḥaṭādür⁸⁸. *Şahūr*'dur, şabūḫ ve Ḓabūḳ gibi, sinūñ fetḫiyle; ḍamm-ı sinle ḥaṭādür⁸⁹. *Selis*, ketif vezni üzredür, *selisü'l-*

-
- 69 Bu madde E. ve R.de yoktur.
70 Bu madde E. ve R.de yoktur.
71 Bu madde E. ve R.de yoktur.
72 Bu madde E. ve R.de yoktur.
73 Bu madde E. ve R.de yoktur.
74 Bu madde E. ve R.de yoktur.
75 Bu madde E. ve R.de yoktur.
76 Bu madde E. ve R.de yoktur.
77 Bu madde E. ve R.de yoktur.
78 Bu madde E. ve R.de yoktur.
79 Bu madde E. ve R.de yoktur.
80 Bu madde E. ve R.de yoktur.
81 Bu madde E. ve R.de yoktur.
82 Bu madde E. ve R.de yoktur.
83 Bu madde E. ve R.de yoktur.
84 Bu madde E. ve R.de yoktur.
85 Bu madde E. ve R.de yoktur.
86 Bu madde E. ve R.de yoktur.
87 Bu madde E. ve R.de yoktur.
88 Bu madde E. ve R.de yoktur.
89 Bu madde E. ve R.de yoktur.

bevl gibi; lâm'in fethiyle *haṭâdur*⁹⁰. *Tesellâ*'dur, tefa'lâ vezni üzere; kesr-i lâm *haṭâdur*⁹¹. *Sehl*'dür, sāhil *haṭâdur*⁹². *Naḳîbû'l-eṣrâf* tur, elifsiz *haṭâdur*⁹³. *Maşrîf*, kesr-i rā iledür, feth-i rā ile *haṭâ-i fâhiştür*⁹⁴. *Şalahiyet*, teşdid-i yâ ile *haṭâdur*⁹⁵. *Zılâm*'dur, hisâb vezninde; zâ'nuñ ḍammı ile *haṭâdur*⁹⁶. *Mazlime*'dür, lâmuñ kesriyle; feth-i lâmla *haṭâdur*, zulm u cefâ ma'nâsına⁹⁷. *Ma'din*'dür, kesr-i dâl ile; *ma'den* degildür, feth-i dâlla⁹⁸. *'Alaniye*'dür, *'alaniyen* *haṭâdur*⁹⁹. *'Ammî*'dür, mîmuñ teşdidıyla; taḥfifi yañlıştır, 'ämme mensüb dimektür¹⁰⁰. *'İyân*'dur, fethile *haṭâdur*¹⁰¹. *Ġizâ*, zâl-i mu'ceme iledür, mühmele ile degildür¹⁰². *Ferâğ*'dur, tâ'sız; *ferâgat* gayri müsta'meldür¹⁰³. *Fe'l*'dür, fânuñ fethiyle; kesriyle degildür, *fi'l* *haṭâdur*¹⁰⁴. *Efâ*, yilandur, a'mâ vezni üzere; 'aynuñ kesri *haṭâdur*¹⁰⁵. *Kâbil*, *Hâbil*, yâ iledür¹⁰⁶. *Ḳarye*, ḳafuñ fethi ve rānuñ sükümü ve taḥfifi iledür¹⁰⁷. *Maḳşid*, şadıñ kesriyledir¹⁰⁸. *Ḳuzât*, ḳâduñ taḥfifi iledür, şukât vezninde¹⁰⁹. *Tekâzî*'dür, ḳâduñ kesriyle, fethiyle cā'iz degildür¹¹⁰. *Minber*, kesr-i mimledür, fethiyle *haṭâdur*¹¹¹. *Nüzül*'dür, *nüzül* *haṭâdur*¹¹². *Nezle*'dür, *nâzile* *haṭâdur*¹¹³. *Nıkris*'tür,

90 Bu madde E. ve R.de yoktur.

91 Bu madde E. ve R.de yoktur.

92 Bu madde E. ve R.de yoktur.

93 Bu madde E. ve R.de yoktur.

94 Bu madde E. ve R.de yoktur.

95 Bu madde E. ve R.de yoktur.

96 Bu madde E. ve R.de yoktur.

97 Bu madde E. ve R.de yoktur.

98 Bu madde E. ve R.de yoktur.

99 Bu madde E. ve R.de yoktur.

100 Bu madde E. ve R.de yoktur.

101 Bu madde E. ve R.de yoktur.

102 Bu madde E. ve R.de yoktur.

103 Bu madde E. ve R.de yoktur.

104 Bu madde E. ve R.de yoktur.

105 Bu madde E. ve R.de yoktur.

106 Bu madde E. ve R.de yoktur.

107 Bu madde E. ve R.de yoktur.

108 Bu madde E. ve R.de yoktur.

109 Bu madde E. ve R.de yoktur. Burada verilen şikât örneğinin yanlış olduğunu MŞ ifade etmektedir.

110 Bu madde E. ve R.de yoktur.

111 Bu madde E. ve R.de yoktur.

112 Bu madde E. ve R.de yoktur.

113 Bu madde E. ve R.de yoktur.

yāsız; yā ile *ḥatādūr*¹¹⁴. *Ta'mīr* değil, *'imāret*'tür¹¹⁵. *Termīm* değil, *meremmet*'tür¹¹⁶. "Naşihatüñle *mütenaşşih* olduk" Tef'il'den degildir, if'aldendir, ya'nī *munşah*'tur¹¹⁷. *Şıla-i rahm*, feth-i rā, sükün-ı hā iledür¹¹⁸. *Neş'et-i efyün* ü şerāb degildir, *neşve*'dür¹¹⁹. *Sabk*'tur *sebkat* degildir¹²⁰. *Va'd*'dür *va'de* degildir¹²¹. *Berd-i 'ac* degildir, *berd-i 'acüz*'dur¹²². *'Uc bin 'Unk* degildir, *'Uc bin 'Uk*'tur¹²³. *Buḥtu naşşar*'dur, ḍamm-ı bā ve teşdid-i şād-i meftūha iledür¹²⁴. *Şamt*, feth-i şādıdur, ḍammile degildir¹²⁵. *Lec*, *lecace* degildir, *lecāc* ve *lecāce*'dür¹²⁶. *Ḥātim-i Sehiyy*, hā-i mu'ceme ve feth-i tā ile degildir; hā-i mühmele ve tā-i meksüre iledür¹²⁷. *İzā* degildir, *eżā*'dur, seḥā vezninde¹²⁸. *Ricāl-i ḡayb*, sükün-ı yā ile degildir, feth-i yā iledür¹²⁹. *Ḥiṭābet*, kesr-i hā ile degildir, feth-i hā iledür¹³⁰. *Buḥūr*, ḍamm-i bā ile degildir, feth-i bā iledür¹³¹. *Baḥāk*'tur, *buhāk* degildir¹³².

Temmetü'r-risāletü'l-müsem mā bi-sakaṭāti'l-avām li-mevlāna'l-kāmil Ebi's-su'ūd el-müfti ḡaferallahu zünūbehu ve setere 'uyūbehu bi-ḥurmeti Ḥabibihū ve ālihi ecma'in.

5. Bu bölümde ele alınan eserlerdeki kelimelerin listesi bir arada verilecektir. Bir karşılaştırma yapma imkânı sağlamak üzere bazı kelimelerde Kamus Tercümesi'nde geçen şekli de verdik. Bunun yanında Eski Anadolu Türkçesi devresine ait bazı eserlerde geçen ve bu listede galat olarak gösterilen şekilleri de, bu kullanışların Türkiye Türkçesi için oldukça eski olduğunu göstermesi bakımından listeye dahil ettik. Bunları köşeli parantez içinde verdik.

114 Bu madde E. ve R.de yoktur.

115 Bu madde E. ve R.de yoktur.

116 Bu madde E. ve R.de yoktur.

117 Bu madde E. ve R.de yoktur.

118 Bu madde E. ve R.de yoktur.

119 Bu madde E. ve R.de yoktur.

120 Bu madde E. ve R.de yoktur.

121 Bu madde E. ve R.de yoktur.

122 Bu madde E. ve R.de yoktur.

123 Bu madde E. ve R.de yoktur.

124 Bu madde E. ve R.de yoktur.

125 Bu madde E. ve R.de yoktur.

126 Bu madde E. ve R.de yoktur.

127 Bu madde E. ve R.de yoktur.

128 Bu madde E. ve R.de yoktur.

129 Bu madde E. ve R.de yoktur.

130 Bu madde E. ve R.de yoktur.

131 Bu madde E. ve R.de yoktur.

132 Bu madde E. ve R.de yoktur.

'akab < 'akib (ES) : KamusT. 'akib [KK. 'akabinca 63b/9]

'alaniyen < 'alâniye (KP, ES).

'amy < 'amâ (KP).

'amî < 'ammî (KP, ES).

'âriyet < 'âriyyet (ES). [GT. 'âriyet 79b/3].

ävân < evân (KP, ES) : KamusT. evân.

'ayân < 'iyân (KP, ES) : KamusT. 'iyân. [KK. 'iyân 4b/3, 89a/10; GT. 'ayân 15a/13; TE. 'iyân 34.8, 64.2; AD. 'ayân XVI/8; İM. 'ayân 315, 350]

baḥîl ≠ ḥasûd (ES).

baḥam < baḥkam (KP, ES) : KamusT. baḥkam. [AD. baḥam "kırmızı" 143/8, 398/2].

bâkire ≠ bikr (ES) : KamusT. bikr (≠ bâkire) [İM. bâkire 1987; SN. bâkire I, 23b/26]

berd-i 'acz < berd-i 'acûz (ES) : KamusT. eyyâmü'l-'acûz ~ berdü'l-'acûz.

beriyе < beriyye (KP, ES) : KamusT. beriyye. MŞ.: "Ya'ni sahraya berriyye denilir, teşdid-i râ ile. Cem'i berârâ gelür. Ammâ tahfif-i râ ile beriyye "halk" manasınadır ve cem'i berâyâ gelir. Pes malum oldu ki, teşdididen maksud ra'nın teşdididir. Amma yâ her halde müşeddeditir." [GT. beriyye 36a/15; ME. beriyye 76b/20]

beşâret < bişâret (KP, ES). [GT. beşâret 70a/5; MN. beşâret 2-32, 129-6; AD. beşâret-baḥş VI/14; İM. beşâret 1778]

bi'l-âhere, bi'l-âher < bi'l-âhîr (KP).

billür, büllür < bellür, billevr (KP, ES) : KamusT. bellür ~ billevr. [GT. billür 62a/13; RM. "billevr ... Farsça ve Türkçede billür derler.", 176]

bin < ibn (KP, ES).

buhâk < baḥâk (ES).

Buḥtu naşşar (ES) : KamusT. Buḥtu Naşşar. [SN. Baḥtınnaşr I, 8b/33]

buhûr < baḥûr (ES) : KamusT. baḥûr. [AD. baḥûr "tütsü" XXXII/25 ~ buḥûr "güzel kokular" XXIII/44]

büzâk < büzâk (KP) : KamusT. büzâk.

cilâ-yı vaṭan < celâ-yı vaṭan (ES) : KamusT. celâ'.

cumâze'l- ~ cumâdi'l-evvel, âhir ~ cemâze'l-ülâ < cumâde'l-ülâ ve'l-uḥrâ (KP, ES).

de'âvi < de'âvâ (KP) : KamusT. de'âvâ.

de'b ≠ edeb (ES).

dinâyet < diyânet (KP).

dolab < devlâb (ES) : KamusT. dülâb.

ed'iyye < ed'iye (KP, ES). [TE. ed'iyye 228.10 ~ ed'iye 100.1, 211.10]

edviyye < edviye (KP, ES). [TE. edviyye 67.17 ~ edviye 100.1, 100.9]

efî < efâ (KP, ES) : KamusT. efâ. [MN. efî 4-31; AD. efî XXI/22]

Enāniyet ≠ (*Ar.da yoktur*) (KP).

eyvān < *ivān* (KP) : KamusT. *ivān*. [GT. *eyvān* 10a/1; TE. *eyvān* 20.8]

Eyyüb ≠ *Ebī Eyyüb* (KP) : [RG.51b/12: “*ve hāzret-i Eyyüb’de kurbān yağmāsında birbirin paralayan Eyyüb kuzgunları; Eyyüb Enşāri çingenesinden maķāmāt öğrenen hānendeler...*”]

felāket ≠ (*Ar. ve Fars. da yoktur.*) : (KP).

ferāgat ≠ *ferāg fūrūg firāg* (KP, ES). [KK. *ferāgat* 36a/1, 47b/5; GT. *ferāgat* 29a/2; MN. *ferāg* 142-7 ~ *ferāgat* 18-15; TE. *ferāgat* 24.5, 88.16; AD. *ferāg* 324/6 ~ *ferāgat* otur- “kendi halinde otur-” XXV/11; İM. *ferāgat* 2552]

fi'l ≠ *fe'l* (ES) : KamusT. *fi'l* : Fa'nın kesriyle hareket-i insandan ibarettir...Türkîde iş, ve Farisîde kâr dinür., el-fe'l : Fa'nın fethiyle, masdardır, işlemek manasınadır. ; MŞ. “işlemek” manasına *fi'l* hatadır; gerçi “iş” manasına *fi'l* denilirse de.”

ğaybet < *ğıybet* (KP, ES). [ME. *ğaybet* 46b/22; KK. *ğaybet* 32b/8, 111b/6; GT. *ğaybet* 25a/3; TE. *ğaybet* 67.7, 82.8; KT. *ğaybet* 246b/3]

ğazzāz < *kazzāz* (KP).

ğudā < *ğızā* (KP, ES). [MN. *ğudā* 4-13; İM. 1868, 3386]

Hābil < *Hābīl* (KP, ES).

hacālet hacil < *hacil* (KP, ES). [KK. *hacālet* 74a/9; MN. *hacālet* 3-23; İM. *hacālet* 1780]

hāla ≠ (*hala*) (ES).

half < *hulf* (ES) : KamusT. *half* ~ *hulf*. [MN. *half* 153-25]

hanīs < *hānīs* (KP).

hasbeten lillāh < *hisbeten lillāh* (ES).

haşr ≠ *münhaşır* (ES).

haşin < *haşin* (KP, ES).

hātem-i sehiyy ≠ *hātim-i sehiyy* (ES) : KamusT. *hātim*.

haydar < *haydar* (KP).

hayvān < *hayavān* (KP, ES) : MŞ. “...Pes sükün-ı yā ile hayvān demek hatadır, lakin bazılar hayvan lafzı cism-i mezkūra itlak olundukta ya'sı elife munkalib olunmak tehaşisine mebni iskān olunur demiş.” [ÇN. *hayvān* 44; NH. *hayvān* 98b/18, 145b/11; GT. *hayvān* 21a/15; MN. *hayvān* 33-18; AD. *hayavān* I/4, XXI/33 ~ *hayvān* II/6; İM. *hayvān* 446, 3212]

hāzīrān hezārān hizārān < *hayzirān* (KP, ES).

hicrān < *hecrān* (ES) : KamusT. : *hecr*.

hiṭābet < *haṭābet* (ES) : KamusT. *haṭābet*. [KK. *hiṭābet* 89b/7]

hubāb < *habāb* (KP, ES) : KamusT. *habāb*.

hulle < *hille* (ES).

'*ırku*'n-nisā < '*arķu*'n-nisā (KP).

ibākā ≠ *ibāk* (KP).

İbn Yâmin ≠ *Binyâmin* (KP, ES) : KamusT. *Binyâmîn* (≠ *İbn Yâmin*)

izā ezā (ES) .

iĥcāf < *ichāf* (ES).

'*ıyş* < '*ayş* (KP, ES) : KamusT. '*ayş*. [GT. '*ıyş* 4a/8; ME. '*ıyş* 75b/2]

'*izām* (*mevālî-i 'i.*) < '*uzām* (*mevālî-i 'u.*) (ES).

iz'ân ≠ *iz'an* (KP).

iznâb ≠ *eznâb* : (KP) : KamusT. *iznâb*

Kâ'bu'l-ahbar (KP) : KamusT.: *Ka'bu'l-habr* ~ *hibr* (≠ *Ka'bu'l-ahbar*)

Ķâbil ≠ *Ķâbil* (KP, ES).

ķandil < *ķindil* (KP, ES) : KamusT. *ķindil*. [EMŞ *ķandil* 4a/6; GT. *ķandil* 38b/3; İM. *ķandil* 349, 1357]

kariyye < *ķarye* (KP, ES).

ķavâbil ≠ (*ķâbil'in cem'i*) (KP).

kerâhiyyet < *kerâhiyet* : (ES) : KamusT. *kerâhiyet*.

ķulunc ≠ *ķulinc* : (KP). [İM. *ķulunç* “omuz ağrısı” 1051, 2708]

ķuzzât < *ķuzât* (KP, ES). [KK. *ķuzât* 113a/7]

lec ≠ *lecâc* *lecâce* (ES).

lihāk *lühāk* < *lehāk* (ES).

ma'den < *ma'din* (ES) : KamusT. *ma'din*. [ME. *ma'din* 58a/21 ~ *ma'den* 43b/1; NH. *ma'din* 137b/5; GT. *ma'din* 77b/11; MN. *ma'din* 42-6 ~ *ma'den* 3-20, 74-7, 384-7; İM. *ma'din* 530, 1069];

ma'ide ≠ *mi'de* (KP). [GT. *ma'ide* 7b/6]

ma'ide ≠ *mu'idde* *mu'ide* (ES).

maķşad < *maķşid* (KP). [MN. *maķşad* 1-39]

maşraf < *maşrif* (KP, ES). [KK. *maşraf* 64b/7, 66a/3]

mazlamet < *mazlimet* (KP, ES) : KamusT. *mazlimet*. [KK. *mazlame* 37b/8, 55a/10]

memleĥa ≠ *mimleĥa* (ES) : KamusT. *memleĥa*. MŞ : “Ya'ni Fariside nemekdân ve Türkide tuzluk denilen âlete mim-i ülânın kesriyle *mimlaha* denilir, memlaha denilmez; gerçi Fariside nemeksâr ve Türkide tuzla denilen mahalle *memlaĥa* denilir ise de.”

menber < *minber* (KP, ES) : KamusT. *minber*. [EMŞ *menber* 13b/4; MN. *menber* 153-4, 323-2 ~ *minber* 107-7]

merşiyye < *merşiye* (KP, ES).

metrûk ≠ *târik* (KP).

mezid ≠ *zâiid* (KP, ES).

mu'cib ≠ *mu'ceb* (KP).

mu'del ≠ *mu'dil* (KP).

- muğaylân* ≠ *ümmü gaylân* (ES). [AD. *muğaylan* XX/8, LXIII/5; KT. *muğaylan* 255b/2]
- muḥabbet* < *maḥabbet* (KP, ES). [EMŞ *muḥabbet* 16a/8; KK. *maḥabbet* 10b/9, 20b/2 ~ *muḥabbet* 44a/9, 118a/2; GT. *maḥabbet* 11a/11, 55a/12 ~ *muḥabbet*; MN. *maḥabbet* 131-5]
- muḳadder* ≠ *maḳdūr* (ES).
- murtabaṭ* < *murtabaṭ* (KP, ES).
- mübtenī* < *mübtenā* (ES). MŞ. "... buna göre bina olunmuş manasına kesr-i nun ile *mübtenī* de denilebilir.
- mürüvvet* < *mürü'et* (ES). [KK. *mürüvvet* 35a/10, 67b/10; GT. *mürüvvet* 43a/14; GT. *mürüvvet* 63a/6; MN. *mürüvvet* 3-20; TE. *mürüvvet* 20.11, 110.14; AD. *mürüvvet* II/2]
- Müseyleme* ≠ *Müseylime* (KP, ES).
- müstaḥkem* ≠ *müstaḥkim* (ES).
- müşterek* ≠ *müşterik* (ES). [KK. *müşterek* 57a/1]
- mütecezzī* ≠ *mütecezzī'* (ES).
- mütenaşşih* ≠ *munşah* (ES).
- müttehem* ≠ *müttehim* (ES). MŞ. : "Yani kendüye töhmet ilka olunan şahsa ism-i mef'ul sıgasıyla *müttehem* dinilir... Lâkin Kamus'da töhmetli olmak manasına lazım olarak dahi vürudu tasrih olunmasına nazaran lafz-ı mezkurun şahs-ı mezbur hakkında ism-i fail sıgasıyla istimali dahi sahihtir."
- naḳibü'l-eşraf* < *naḳibü'l-eşraf* (KP, ES).
- naḳl* ~ *naḳıl* < *naḳl* (ES).
- nâzile*, *nevâzil* < *nezle* (KP, ES) : MŞ. "'yani zükkam illetine *nezle* denilir, amma *nazile* mutlaka mihnet ve beliyeye itlak olunur."
- neş'e* (n.-i efyun..) < *neşve* (n.-i efyun) (ES).
- niḳris* < *niḳris* (KP, ES) : KamusT. *niḳris* ve *niḳris*.
- nukât* < *nikât* (KP).
- nüzül* < *nüzül* (KP, ES).
- refâhiyyet* < *refâhiyet*. (KP) : KamusT. *refâhet* ~ *refâhiyet*.
- ricâl-i ğayb* ≠ *ricâl-i ğayab* (ES) : MŞ. "Çünkü ğayab gayn'ın ve ya'nın fethalarıyla ğâib'in cem'i olmağla ricalle sıfat olması tekellüften azadedir."
- riḳiyyet* ≠ *riḳḳ* (KP, ES) : KamusT. *riḳḳ*. [NH. *riḳḳ* 44a6, 8 ~ *riḳiyyet* 91b/2; TE. *riḳiyyet* 189.1, 204.10]
- rüknet* < *lüknet* (KP, ES) : KamusT. *lüknet*.
- şafraṅ* ≠ *za'ferân* (ES) : KamusT. *za'ferân* (~ 'avâm Türkiide *şafraṅ* ta'bir ederler). [AD. *za'afraṅi* XLV/50 ~ *za'ferâni* LXXI/9; İM. *za'frân* 1940]
- sâhil* ≠ *sehl* "düz yer" (ES) : MŞ. "yani Fariside germseyr dedikleri düz yere ki cebele nisbetle mahall-i hararetdir, avam *sahil* derler; hatadır. Savab olan sinin fethi ve ha'nın sükunuyla *sehl* demektir."
- şalâhiyyet* ≠ *şalâh şalüh* (KP) : KamusT. *şalâh*, *şalüh*, *şilâhet*.

şalâhiyyet < *şalâhiyet* (ES). MŞ. : "... Zira *kerâhiyet* vezninde masdardır."

şanduk < *şundük* (ES) : KamusT. *şundük*. [GT. *şandük* 65b/14; KT. *şanduk* 19a/5; İM. *şanduk* 3105, 3106; SN. *şanduk* I, 53b/14 ~ *şandık* I, 184b/26]

sebkat ≠ *sabk* (KP, ES) : KamusT. *sebk* [MN. *sebkat* 4-10]

selis seles < *sils sels selis* (KP, EP) : MŞ. : "...ammenin *selesü'l-bevl* kavilleri hatadır..."; [NH. *selesü'l-bevl* 22b/7, 23b/5, 66b/15]

şeyyibe ≠ *şeyyib* (KP, ES) : KamusT. *şeyyib*.

şıla-i rahm < *şıla-i rahim* (ES). MŞ. "Savab olan feth-i ra ve kesr-i ha iledir..."

şikl ~ *şiklet* < *şikâl* : (KP, ES) : KamusT. *şikâl*.

suhür < *sağür* (KP, ES) : KamusT. *sağür*.

şumt < *şamt* (ES) : KamusT. *şamt* ~ *şumût* ~ *şumât*.

şâkil < *şekl* : (KP).

şebâhet ≠ *şebeh* (KP) : KamusT. *şebeh*.

ta'mir ≠ *'imâret* : (ES).

tavazzî ≠ *tavazzu'* (ES).

tecezzî ≠ *tecezze'* *tecezzü'* (ES).

tekâzâ < *tekâzî* (KP, ES) : MŞ. "...Hafi olmaya ki, işbu kelimedede feth-i dad'ın adem-i cevazı kelam-ı Arabî'de vaki' olduğu takdircedir. Amma Farisi ve Türki inşalarda feth kaide olmuştur."; [KK. *tekâzâ* 3b/4; ME. *tekâzâ* 78a/3; SN. *tekâzâ* : I, 27a/34, 27b/1]

tercümân < *tercemân* ~ *turcümân* (KP) : KamusT. *türcümân* ~ *tercemân*. [ME. *tercümân* 43a/20; MN. *tercümân* 232-5]

tercüme < *terceme* (KP, ES) : KamusT. *terceme*. [ME. *tercüme* 13a/12, 16, 20b/5, 69a/9; SN. *tercüme* I, 193a/14 ;

termîm ≠ *meremmet* (ES).

tev'emân ≠ *tev'em* ~ *tev'emet* (KP). [AD. *tev'em* "benzer, eş" LXI/9 ~ *tev'emân* "ikiz, çifte çifte" XXX/7]

tılsım < *tılsam* : (ES).

töhmet < *tühemet* (ES) : KamusT. *tüheme*. [GT. *töhmet* 34a/2]

'Uc bin 'Unğ < *'Uc bin 'Uğ* (ES) : KamusT. *'Uc bin 'Uğ*.

ünâş < *inâş* (KP).

va'de ≠ *va'd* : (ES).

zi'âmet < *ze'âmet* (KP, ES) : KamusT. *ze'âmet* "kefil olmak" ~ *zi'âmet* "kefalet"

zulâm < *zalâm* (KP, ES) : KamusT. *zalâm*.

zülfikâr < *zülfeğâr* (ES) : KamusT. *zülfeğâr*.

zülka'de < *zülka'ade* *zülka'ide* (ES).

KAYNAKÇA

- ME Abdurrahim Karahisarî, Münyetü'l-ibrâr ve gunyetü'l-ahyâr, Yazma, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Ktp. Nr. 4444.
- AD Akdoğan, Yaşar (Hazırlayan) : *Ahmedî Divanı ve Dil Hususiyetleri, I. cilt (Gramer, Sentaks, Sözlük)*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1979.
- NH Bilgin, Azmi (Hazırlayan) : *Nazmü'l-Hilâfiyyat Tercümesi*, TDK Yay. Ankara 1996.
- MN Canpolat, Mustafa (Hazırlayan) : *Ömer bin Mezid, Mecmu'atü'n-Nezâ'ir*, TDK Yay. Ankara 1982.
- Develi, Hayati : *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, TDK Yay. Ankara 1995.
- Duman, Musa : *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, TDK Yay. Ankara 1995.
- ES Ebüssuûd Efendi, Risâle-i Sakatât-i Avâm, Süleymaniye Ktp. Es'ad Fendi, nr. 3597, Es'ad Efendi nr. 3755, Reîd Efendi, nr. 1053.
- RM Gökyay, Orhan Ş. : "Risaleyi Mimariyye - Mimar Mehmet Ağa - Eserleri", *Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, TTK Yay. Ankara 1988, 113-215.
- TE Gürsoy, Emine (Hazırlayan) : *Sinan Paşa'nın Tezkiretü'l-Evliyası (Doktora Tezi)*, c. I-II, Helsinki 1979.
- Hafid Efendi, *ed-Dürerü Müntehabâti'l-Mensûre fi Islâhi Galatâti'l-Meshûre*, İstanbul 1221.
- Kaçalın, Mustafa S. : "Galat", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 13, s. 300-303.
- Kültürel, Zühal : *Galatât Sözlükleri*, Yüksek Lisans Çalışması, Marmara Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989.
- Kıran, Zeynel : *Dilbilim Akımları*, Ankara 1986.
- EVŞ Mazıoğlu, Hasibe (Yayımlayan) : *Ahmed Fakih, Kitâbu Evsâfi Mesâcidi'ş-Şerife*, TDK Yay. Ankara 1974.

- MŞ Mustafa Şevket, *Fî Şerhi risâleti harrerehâ'l-müfti'l-meşhûr bi-Ebi's-su'ûd li-beyâni'l-galatâti bi'l-ibâreti't-Türkiyye*, 1318.
- Kamus T. Mütercim Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, 3 cilt, İst. 1168.
- GT Özkan, Mustafa (Hazırlayan) : *Mahmud b. Kâdî-i Manyâs, Gülîstan Tercümesi, Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*, TDK Yay., Ankara 1993.
- RG *Risâle-i Garîbe* (Adı ve müellifi belli olmayan bir risale), Nuruosmaniye Ktp. nr. 4925, 48b-76a.
- Saraç, M. A. Yekta, *Şeyhülislam Kemal Paşazade, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Bazı Şiirleri*, Risale Yayınları, İstanbul 1995.
- Saussure, F. : *Genel Dilbilim Dersleri*, Çeviren: Berke Vardar, Birey ve Toplum Yay. Ankara 1985.
- KP *Terceme-i Galatâti'l-Avâm*, İstanbul (Baskı yeri ve tarihi yok).
- KT Topaloğlu, Ahmet (Hazırlayan): *Muhammed b. Hamza, XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercümesi, İkinci Cilt (Sözlük)*, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1978.
- Toparlı, Recep (1985) : "Türkçe'de Galatlar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 34, Şubat 1985, 159-174.
- Toparlı, Recep (1996) : "Türkçemizdeki Galat Sözcükleri", *Türk Dili* 540, Ankara 1996, s. 607-618.
- KK Yavuz, Kemâl (Hazırlayan) : *Şeyhoğlu, Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ (İnceleme-Metin-İndeks)*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1991.
- Yavuz, Kemâl : "Galat, Galatat ve Muînî'nin Dildeki Tasarrufları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 60, Haziran 1989, s. 127-148.
- İM Yüksel, Hasan - H. İbrahim Delice, İ. Hakkı Aksoyak: *Eski Anadolu Türkçesine İlişkin Bir Metin, İslâmî'nin Mesnevîsi*, Sivas 1996.
- SN bkz. Develi. Duman